

Działalność Komisji Lordów Artykułów jako forma kontroli władzy królewskiej nad szkockim Parlamentem

The Committee of Lords of the Articles as a method of king's control over the Scottish Parliament

Streszczenie: Celem niniejszego opracowania jest ukazanie sposobu funkcjonowania szczególnego organu szkockiego Parlamentu, jakim była Komisja Lordów Artykułów. Działająca pomiędzy XIV a XVII w. Komisja stanowiła gremium składające się z przedstawicieli stanów królestwa Szkocji. Do jej zadań należało decydowanie, które z przedłożonych jej petycji uzyskają kształt projektu ustawy i staną się przedmiotem prac legislacyjnych. Główną tezą opracowania jest rosnący wpływ władzy królewskiej na proces wyboru członków Komisji, co skutkowało przekształceniem jej z organu mającego na celu usprawnienie prac legislacyjnych, w formę komisji cenzorskiej decydującej o przedmiocie prac Parlamentu.

Słowa kluczowe: prawo szkockie, hybrydowe systemy prawne, Lordowie Artykułów, parlamentarizm.

Abstract: The purpose of this paper is to show the functioning of the Scottish Parliament's special body, the Committee of Lords of the Articles. Committee, that operated between the 14th and 17th centuries, was a body made up of representatives of the Estates of the Kingdom of Scotland, whose task was to decide which of the petitions submitted to it would take the form of draft legislation and become the subject of legislative work. The main thesis of the paper is that the royal authority has had an increasing influence on the process of selecting the members of the Committee, which has resulted in the latter being transformed from a body designed to streamline legislative work into a censorship committee responsible for deciding on the agenda for the Parliament.

Keywords: Scots law, mixed jurisdiction, Lords of Articles, parliamentarianism.

Wstęp

Działalność badawcza Jubilata, w której szczególne miejsce zajmują badania nad zgromadzeniami stanowymi księstw śląskich, pokazuje, że owe zgromadzenia, będące ważnym źródłem kształtowania się ustroju i społeczeństwa państwa stanowego, bywały jednocześnie polem ścierania się – niejednokrotnie sprzecznych – interesów stanów i władcy.

W duchu tej konstatacji jako przedmiot niniejszego opracowania obrałem działalność Komisji Lordów Artykułów, która przez okres ponad 300 lat dzielący rządy Dawida II Bruce'a i Karola II Stuarta w znaczący sposób wpływała na sposób funkcjonowania szkockiego zgromadzenia stanowego poprzez uprawnienie do kształtowania przedmiotu obrad Parlamentu.

Robert Rait stwierdza, że geneza Komisji Artykułów stanowi jedną z nieodgadnionych zagadek szkockiej historii. Choć można dość precyzyjnie określić moment rozpoczęcia jej działalności, to nie sposób stwierdzić, co stało u podstaw takiej zmiany sposobu procedowania szkockiego Parlamentu¹. W niniejszym opracowaniu chciałbym przedstawić genezę i rolę tego organu, jak również jego skład osobowy oraz ocenę jego działalności wśród szkockich historyków prawa.

1. Powstanie komisji

Początki działalności Komisji związane są z niedogodnościami wynikającymi z konieczności obecności wszystkich trzech stanów dla wykonywania władzy sądowniczej i legislacyjnej, która była w tym czasie sprawowana przez jeden organ, jakim był szkocki Parlament. W okresie panowania króla Dawida II Bruce'a po raz pierwszy doszło do powoływania dwóch odrębnych komisji, które miały przygotować organizację² prac parlamentu³. Pierwszą z nich była komisja sądowa, zajmująca się opracowaniem spraw, które trafiały na wokandę Parlamentu⁴, a która w przyszłości stanowić będzie podwaliny pod stworzenie zunifikowanego systemu sądowniczego najwyższego szczebla. Drugą z komisji była komisja legislacyjna, której członkowie byli znani jako *Domini ad Articulos electi*. Do jej zadań należało rozpatrywanie projektów ustaw i wniosków przed ich przedstawieniem pod obrady parlamentu⁵.

Pierwsze wzmianki o działalności takich komisji pochodzą z parlamentów obradujących w Scone 17 września 1341 r.⁶ oraz między 27 września a 2 października

¹ R.S. Rait, *The Scottish Parliament before the Union of the Crowns*, „The English Historical Review” 1900, vol. 15, no. 58, s. 228-229.

² Nie były to jedyne przypadki przygotowania obrad Parlamentu – podobna sytuacja miała miejsce w styczniu 1365 r., kiedy to przedmiotem obrad były warunki wyzwolenia Dawida II, który przebywał w niewoli angielskiej. Treść owych warunków, będąca wynikiem negocjacji szkockich wysłanników i przedstawicieli Edwarda III, została poddana pod obrady parlamentu; R. Tanner, *The Lords of the Articles before 1540: A Reassessment*, „The Scottish Historical Review” 2000, vol. 79, no. 208, s. 190.

³ J.C. Lorimer, *History of the Court of Session*, „Journal of Jurisprudence” 1872, vol. 16, no. 185, s. 240.

⁴ D. Dalrymple, *Annals of Scotland from Accession of Malcolm III to the Accession of the House of Stewart*, t. 2, Edinburgh 1819, s. 316-317 (tekst ustawy w przypisie): *Ad ea quae concernunt communem justiciam videlicet judicia contradicta questiones et querelas quae per parlamentum debuerant teminari discutienda et terminanda*.

⁵ *Ibidem*, *Ad tractandum et deliberandum super certis et specialibus et secretis Regis et Regni necociis antequam veniant ad noticiam concilii generalis*.

⁶ Pierwsza wzmianka o istnieniu Komitetu Sądowego (*Judical Committe*).

1367 r.⁷, gdy udzielono posłom zgody na powrót do domów z uwagi na zbiory, a podjęcie decyzji pozostawiono grupie piętnastu duchownych, szesnastu szlachciców oraz trzynastu reprezentantów miast.

W dalszej części panowania Dawida II oraz jego następców – Roberta II i Roberta III – działalność Komisji zaczynała nabierać ram instytucjonalnych, jednak wciąż posiadała charakter instytucji powoływanej *ad hoc*, o czym świadczą przykłady Parlamentów, które odbywały się bez jej powoływania⁸. Parlament z 1424 r. jest szczególnie ważny, odbywał się bowiem w związku z powrotem króla Jakuba I z trwającej 18 lat niewoli angielskiej, a jego obrady były rozbudowane, na co wskazuje lista 37 spraw, którymi parlament miał się zająć⁹.

Przyjmuje się, że Komisja przestała być powoływana za panowania Jakuba I, który uważał ją za anachroniczny mechanizm i dążył – na wzór angielski – do wprowadzenia instytucji *speakera*, która uczyniłaby komisje niepotrzebnym elementem procesu legislacyjnego¹⁰.

Stałego charakteru instytucja nabrała dopiero w drugiej połowie XV w. R. Tanner wskazuje, że źródłem takiego organu może być grupa deputowanych powołwana za panowania króla Jakuba III w latach 50. i 60. XV w. na potrzeby opracowania legislacji w przedmiocie waluty, które to kwestie, z uwagi na szczegółowość, były niepraktyczne do poruszania na forum pełnej izby parlamentu¹¹. Pierwszy oficjalny wpis dotyczący Komisji Artykułów znajduje się w rejestrze parlamentarnym z 14 października 1467 r., którą powołano ze względu na konieczność opracowania projektów ustaw (artykułów) oraz dla celów polityki monetarnej¹².

W tym okresie rola komisji znacząco wzrosła, szczególnie biorąc pod uwagę przetrzymywanie małoletniego króla przez różne rody możnowładcze. R. Rait czyni tutaj istotną konstatację – po raz pierwszy za panowania słabego króla Komisja Artykułów używana była do kierowania państwem z pominięciem parlamentu¹³.

Od panowania króla Jakuba IV Komisja uzyskała stałe miejsce w strukturze konstytucyjnej państwa szkockiego, a z uwagi na daleko idącą tożsamość składu osobowego Komisji z Radą Królewską (*Privy Council*) zaczęła być postrzegana jako mechanizm wpływu monarchy na działalność władzy ustawodawczej¹⁴.

W czasie panowania Jakuba V w 1535 r. doszło do dalszego rozwoju kompetencji Komisji, która zaczęła stanowić ucho igielne, jego przejście wymagane było,

⁷ R.S. Rait, *Parliamentary Representation in Scotland: V. The Lords of the Articles*, „The Scottish Historical Review” 1915, vol. 13, no. 49, s. 68.

⁸ *Ibidem*, s. 72.

⁹ *Ibidem*, s. 72-73.

¹⁰ *Ibidem*, s. 74. Innymi zmianami postulowanymi przez Jamesa I było dążenie do wprowadzenia podziału Parlamentu na trzy izby, właściwe dla każdego ze stanów królestwa oraz próby przeszczerpienia angielskich zwyczajów parlamentarnych.

¹¹ R. Tanner, *op. cit.*, s. 195.

¹² [...] *were chosen for the formation of the articles and for the money; ibidem*.

¹³ R.S. Rait, *The Scottish Parliament...*, s. 232.

¹⁴ *Idem*, *Parliamentary Representation...*, s. 76. Miało to miejsce w szczególności w odniesieniu do Parlamentów, które odbyły się w roku 1567, 1579, 1592, 1607 oraz 1609.

aby sprawa trafiła na obrady Parlamentu. Stała się również swoistym papierkiem lakmusowym faktycznej siły władzy królewskiej – pozycja prawna słabego króla przypominała weneckiego dożę, wobec czego Komisja zyskiwała niemalże samodzielną pozycję, uzurpując sobie niczym nieograniczoną kognicję¹⁵. Silni królowie, korzystając z faktu, że Parlament przyjmował projekty autorstwa Komisji bez prawa do dyskusji i poprawek, czynili z niej mechanizm forsowania swojej agendy¹⁶.

2. Pozycja Komisji w strukturze Parlamentu

Szkocki Parlament przez traktatem zjednoczeniowym z 1707 r. stanowił unikameralne¹⁷ zgromadzenie stanowe, w skład którego wchodził początkowo przedstawiciel trzech stanów (duchowieństwa, szlachty oraz mieszczan). W XVI w. zostało ono uzupełnione o przedstawicieli hrabstw¹⁸. W odróżnieniu od zgromadzeń stanowych, które obradowały oddzielnie dla każdego stanu i podjęcie decyzji wymagało większości w każdej grupie deputowanych oraz zgody większości Izb, w przypadku szkockiego parlamentu mamy do czynienia ze wspólnymi obradami na jednej izbie plenarnej¹⁹ oraz decyzjami podejmowanymi większością głosów spośród wszystkich zgromadzonych deputowanych²⁰.

Rolą Komisji było opracowywanie petycji składanych przez stany bądź nawet indywidualne osoby w formę projektu ustawy, który miał być następnie zaprezentowany na forum Parlamentu. W ten sam sposób Komisja prezentowała projekty, które były efektem inicjatywy ustawodawczej monarchy, z tym że – z oczywistych względów – nie podlegały one opracowaniu w toku posiedzenia Komisji²¹. R. Tanner zwraca uwagę, iż choć działalność Komisji stanowiła podstawowy element przygotowania procesu legislacyjnego, to nie odbierała Parlamentowi możliwości stanowienia prawa z pominięciem jej prac, co miało miejsce chociażby w 1473 r., kiedy to Parlament ustawą odmówił uchwalenia nowego podatku, który miał sfinansować podróż Jakuba III do Niderlandów²².

¹⁵ J.A. Lovat-Fraser, *Constitutional Position of the Scottish Monarch Prior to the Union*, „Law Quarterly Review” 1901, vol. 17, no. 3, s. 252.

¹⁶ R.S. Rait, *The Scottish Parliament...*, s. 234.

¹⁷ Odstępstwo od zasady unikameralizmu nastąpiło w okresie rewolucji angielskiej. Jej pokłosiem w Szkocji była również detronizacja króla oraz pozbawienie monarchy wpływu na działalność parlamentu, który z kolei sprawował swoją działalność na podstawie szeregu różnych, powiązanych ze sobą kompetencyjnie komitetów.

¹⁸ A.R. MacDonald, *Deliberative Processes in Parliament c. 1567-1639: Multicameralism and the Lords of the Articles*, „The Scottish Historical Review” 2002, vol. 81, no. 211, s. 23.

¹⁹ Parlament obradował wspólnie, centralne miejsce zajmował król oraz jego przedstawiciele. Po jego lewej siedzieli przedstawiciele szlachty, a później także hrabstw. Po prawej – przedstawiciele miast oraz duchowieństwa; R.S. Rait, *The Scottish Parliament...*, s. 226.

²⁰ A.R. MacDonald, *loc. cit.*

²¹ R. Tanner, *op. cit.*, s. 189.

²² *Ibidem*, s. 199.

T. Innes, powołując się na *Atlas Historique* Nicolasa de Guedeville'a, stanowiący jedyną znaną ilustrację obradującego szkockiego Parlamentu, opisuje przebieg zgromadzenia parlamentarnego. Po jego otwarciu następowało odczytanie list deputowanych i złożenie przysięgi na wierność królowi, następnie dochodziło do wyboru Komisji Lordów Artykułów spośród wszystkich stanów królestwa oraz odczytania listu królewskiego zawierającego oczekiwania monarchy w zakresie potrzebnych aktów prawnych. Na tym kończył się pierwszy dzień obrad parlamentu²³. W kolejnych dniach następowały prace Komisji zmierzające do przygotowania Artykułów²⁴ – listy projektów ustaw, które zdobyły uznanie Komisji i zdecydowano się je oddać pod obrady Parlamentu.

Komisja zazwyczaj obradowała w całkowitej poufności, co przedstawia najlepiej cytowane przez A. MacDonalda wspomnienie angielskiego ambasadora, który odnotował, że członkowie Komisji składali przysięgę, iż nie wyjawia treści artykułów przed ich odczytaniem na plenum Parlamentu. Jednocześnie zasadą był swobodny dostęp do członków Komisji w celu złożenia petycji²⁵. Komisja obradowała między ósmą rano a południem, co umożliwiało jej reprezentantom spotkanie z ich stanami popołudniami²⁶. Znaczące obciążenie²⁷ Komisji pracami stało za przyjęciem zasady, iż wnioski i petycje mogły być składane jedynie do końca drugiego dnia obrad²⁸.

Rait wskazuje, że sposób działania Komisji doprowadził do tego, iż Parlament w pełnym składzie spotykał się tylko dwa razy – dla powołania Komisji Artykułów w pierwszym dniu i po zakończeniu jej pracy, w ostatnim dniu, dla ratyfikacji przedstawionych do głosowania decyzji²⁹. Do tego Komisja swoimi działaniami obejmowała całość prac legislacyjnych, skoro nad wynikiem jej obrad nie toczyły się na plenum Parlamentu żadne dyskusje, a jedynie głosowano nad przedstawionymi przez Komisję projektami aktów prawnych. To, zdaniem R. Raita, czyniło Komisję *de facto* najważniejszym organem szkockiego Parlamentu, a jej wybór – najważniejszym punktem obrad³⁰.

²³ T. Innes, *The Scottish Parliament; Its Symbolism and Its Ceremonial*, „Juridical Review” 1932, vol. 44, no. 2, s. 89-90.

²⁴ Aktem otwierającym obrady parlamentu było symboliczne dotknięcie przez króla berłem przygotowanych Artykułów; R.S. Rait, *The Scottish Parliament...*, s. 227.

²⁵ A.R. MacDonald, *op. cit.*, s. 41.

²⁶ *Ibidem*, s. 43.

²⁷ W XVII w. powstała propozycja przedkładania petycji specjalnemu urzędnikowi (*clerk registor*), który następnie kierował dokumenty do ukonstytuowanej Komisji Artykułów w celu sformułowania artykułów na jej podstawie. Nie ma jednak żadnej informacji, która sugerowałaby, że urzędnik miał prawo jakiegokolwiek selekcji materiałów przedkładanych pod obrady komisji, a ostatecznie rozwiązanie tego nie wprowadzono.

²⁸ A.R. MacDonald, *op. cit.*, s. 42.

²⁹ R.S. Rait, *The Scottish Parliament...*, s. 234.

³⁰ *Idem*, *Parliaments of Scotland*, Glasgow 1924, s. 361-362.

3. Skład Komisji

Przedstawiona powyżej pozycja Komisji w strukturze szkockiego parlamentu sytuowała ją jako swoiste ucho igielne, które decydowało o tym, czy petycja zostanie przesłana do parlamentu w postaci projektu ustawy, czy też prace nad nią zakończą się jeszcze na etapie prac Komisji. Dlatego niezwykle ważną wagę uzyskiwała regulacja składu Komisji oraz procesu jej wyboru.

Początkowo skład Komisji wywodził się z wybranych w równej liczbie przedstawicieli reprezentujących interesy miast, duchowieństwa oraz szlachty, do których w XVI w. dołączyli przedstawiciele hrabstw³¹. O ile obecność w Komisji przedstawicieli szlachty nigdy nie budziła wątpliwości, to już charakter obecności przedstawicieli duchowieństwa i mieszczan wpływał na charakter prac Komisji.

Zaczynając od przedstawicieli mieszczan, wypada wskazać, że po raz pierwszy zostali oni zaproszeni do udziału w obradach parlamentu w 1326 r. w Cambuskenneth³². Komisja Artykułów, która poza raz pierwszy zaczęła funkcjonować 40 lat po tych wydarzeniach, zaś 100 lat po nich miała już stały charakter, ograniczała możliwość bezpośredniego wpływu mieszczan na tworzone prawo, bowiem w Komisji nigdy nie mieli oni większości³³. Pewne wątpliwości budzi również stałość obecności przedstawicieli mieszczan w Komisji Artykułów w XIV w. R. Rait wskazuje, że na listach osobowych nie zawsze znajdują się nazwiska ich przedstawicieli, co budzi pytanie, czy jest to wynikiem błędów w dokumentacji, czy też faktu, iż ich reprezentacja nie miała charakteru stałego³⁴. Ten sam autor stawia również hipotezę o korelacji między obecnością przedstawicieli mieszczan w parlamencie oraz silną bądź słabą pozycją króla, która miała wpływać na istniejące komisje

³¹ Od 1587 r. osobnym stanem parlamentarnym zostali przedstawiciele niższej szlachty w osobach *lairdów*, co przełożyło się również na skład Komisji artykułów. Byli to przedstawiciele hrabstw, choć istniały wątpliwości, czy nie reprezentowali oni stanowisk wyższej szlachty, związanej z królem. Jednocześnie petycja o wyodrębnienie ich jako osobnego stanu parlamentarnego spotkała się z żarliwym sprzeciwem szlachty, co może sugerować, iż ich odłączenie się nie leżało w interesie możnowładców. Więcej: A.R. MacDonald, *op. cit.*, s. 29.

³² Szeroka reprezentacja stanowa tego parlamentu wynikała z żywotnej potrzeby wprowadzenia powszechnego podatku na potrzeby wciąż trwającej wojny z Anglią. Parlament przyznał królowi prawo do pobierania 10% podatku, który był przyznany jedynie na okres życia monarchy, z jednoczesnym złożeniem przez niego zobowiązania, iż nie będzie zabiegał o dodatkowe uprawnienia. Sama wojna zakończyła się rok później w wyniku detronizacji Edwarda II oraz powołania na tron Edwarda III, który w na mocy traktatu z Edinburgh-Northampton z 1328 r. zrzekł się roszczeń do tronu szkockiego, uznając Roberta I Bruce'a oraz jego następców za prawowitych władców Szkocji.

³³ R. Campbell, *On Land Tenure in Scotland and England*, „Law Quarterly Review” 1885, vol. 1, no. 4, s. 405-406.

³⁴ R.S. Rait, *The Scottish Parliament...*, s. 229. Rait wskazuje, że może to być wynikiem powoływania przedstawicieli miast w tych sytuacjach, gdy podjęte decyzje wymagałyby ich zgody. Jako przykład podaje Parlament z 1367 r., którego przedmiotem było wprowadzenie powszechnego opodatkowania na cele wojenne, gdzie obecność przedstawicieli miast nie dziwi. Z kolei ich zastanawiająca absencja na listach Parlamentu z marca 1368 r. może wynikać z innego charakteru problemów, będących przedmiotem decyzji parlamentu (obradę dotyczyły m.in. tłumienia rebelii na północy Szkocji).

– w przypadku rządów słabego króla szlachta mogła dążyć do wykluczenia mieszczan z obrad parlamentu³⁵.

Przedstawicielami duchowieństwa w Parlamencie, a co za tym idzie, także w Komisji Artykułów byli początkowo przede wszystkim biskupi i arcybiskupi. Reforma przeprowadzona w 1606 r. przez władzę królewską doprowadziła do utworzenia trzynastu stałych diecezji³⁶, zaś sami biskupi byli często zależni od możnowładców, na terenie których leżały ich diecezje³⁷. Dlatego jeszcze przed okresem szkockiej reformacji należy uznać, iż król oraz szlachta posiadali duży wpływ zarówno na kształt reprezentacji duchowieństwa w Komisji Artykułów, jak i na podejmowane przez nich decyzje.

Pozycja duchowieństwa w Parlamencie zaczęła ulegać pogorszeniu w związku z powstaniem w 1560 r. Szkockiego Kościoła Narodowego, będącego szkocką odmianą kalwinizmu. Protest wobec uprzywilejowanej pozycji przedstawicieli wyższego duchowieństwa sprawił, że to zwykli księża zaczęli dominować liczebnie w strukturze reprezentacji parlamentarnej tego stanu. Konsekwencją tego była dalsza marginalizacja stanu duchownego i powstanie rywalizacji możnowładców i mieszczan o władzę w Parlamencie³⁸. Najdosadniej ten stan rzeczy ocenił R. Rait, zdaniem którego od drugiej połowy XVI w. duchowieństwo przestało być istotnym elementem szkockiego Parlamentu, a nawet zniknęło jako odrębny stan parlamentarny³⁹. Symbolicznym epilogiem roli duchowieństwa w składzie Komisji jest zastąpienie duchownych królewskimi komisarzami w połowie XVII w.⁴⁰

W kontekście liczebności Komisji wskazać należy, że jedyną stałą zasadą była zasada parytetu, natomiast liczba członków była zmienna – między 1467 r. a 1540 r. Komisja liczyła od 9 do 18 osób⁴¹, w drugiej połowie XVI w. były to 32 osoby wybierane z każdego ze stanów⁴², zaś w 1633 r. komisja miała składać się z 25 członków – pięciu biskupów, pięciu szlachciców, pięciu wysokich urzędników, pięciu przedstawicieli hrabstw oraz pięciu przedstawicieli miast⁴³.

³⁵ *Ibidem*, s. 233.

³⁶ W.L. Mathieson, *The Scottish Parliament, 1560-1707*, „The Scottish Historical Review” 1906, vol. 4, no. 13, s. 54. Mathieson pisze, że wybory Komisji w roku 1612 r., jak i w latach późniejszych częstokroć sprowadzały się do farsy, gdzie lista wybranych członków pokrywała się z listą kandydatów króla spośród każdego ze stanów.

³⁷ R.S. Rait, *The Scottish Parliament...*, s. 226.

³⁸ A.R. MacDonald, *op. cit.*, s. 28-29.

³⁹ R.S. Rait, *The Scottish Parliament...*, s. 217.

⁴⁰ Było to konsekwencją przegranych przez króla Karola I dwóch Wojen Biskupich w 1639 r. oraz 1640 r. Wojny te stanowiły efekt próby wymuszenia na szkockim Kościele anglikańskiej księgi nabożeństw oraz systemu episkopalnego, którego król był zwolennikiem, mimo powszechnego poparcia udzielanego przez szkockie społeczeństwo idei kościoła episkopalnego. Konsekwencją wojen oraz zawartego pokoju była zgoda króla na pozbawiony biskupów episkopalny model szkockiego kościoła narodowego, a co za tym idzie – brak możliwości powołania tej części członków Komisji, która pochodziła ze stanu duchownego. Więcej: W.L. Mathieson, *op. cit.*, s. 56.

⁴¹ R. Tanner, *op. cit.*, s. 189.

⁴² T. Innes, *The Scottish Parliament; Its Symbolism...*, s. 90.

⁴³ MacDonald wskazuje, że pozostałych 123 członków parlamentu w sposób efektywny zostało wyłączonych z prac legislacyjnych. Więcej: A.R. MacDonald, *op. cit.*, s. 26.

Dodatkowym rozwiązaniem miał być mechanizm równowagi regionalnej zakładający konieczność równomiernego obsadzenia jej składu spośród przedstawicieli północy (*Highlands*) oraz południa (*Lowlands*)⁴⁴. Jednocześnie stosowanie tego rozwiązania miało charakter pozorny, skoro wybierani możnowładcy mieli interesy na terenie całego kraju i mogli reprezentować dowolne sprawy ze swoich włości.

Nie bez znaczenia pozostawały również personalia członków Komisji. Tanner wskazuje, że w okresie między 1467 r. a 1542 r. były to praktycznie jedynie osoby wysoko postawione – biskupi, arcybiskupi, przeorowie, diukowie oraz wysocy urzędnicy miejscy⁴⁵. Tendencja do wybierania ludzi o wysokiej pozycji społecznej, którzy stanowili pewną wąską grupę szkockiego społeczeństwa, była różnie interpretowana, gdy R. Rait widzi w tym mechanizmie źródło kontroli monarchy nad zgromadzeniem stanowym, R. Tanner uznaje, że taka sytuacja mogła prowadzić do uniezależnienia się Komisji, skoro wybór musiał być dokonany ze stosunkowo wąskiej grupy osób, czasem skonfliktowanych z monarchą⁴⁶.

Dzięki takiej strukturze Komisja powinna stanowić pole do dyskursu grup, o co do zasady antagonistycznych interesach, która wymuszałyby trwałe konsensusy lub chociażby taktyczne porozumienia w poszczególnych kwestiach⁴⁷. Na przeszkodzie ku temu stała jednak procedura wyboru członków, która dawała królowi bardzo duży wpływ na ostateczny skład osobowy przedmiotowego gremium.

Początkowo każdy ze stanów wybierał swoich przedstawicieli. Od 1524 r. przedstawiciele duchowieństwa byli wybierani przez szlachtę, zaś przedstawiciele miast wybierali się spośród swojego grona⁴⁸. Sposób wyboru przedstawicieli mieszczan uległ zmianie na początku XVI w., kiedy zostali oni dokooptowywani do składu Komisji przez wybranych już przedstawicieli szlachty i duchowieństwa⁴⁹.

Opisana procedura wskazuje, że najistotniejszy dla struktury składu Komisji był już pierwszy krok w postaci wyboru przedstawicieli duchowieństwa. Przedstawiona powyżej stopniowa marginalizacja tego stanu w zgromadzeniu stanowym oraz związanie jej celów z interesami monarchy doprowadziła do sytuacji, w której na przedstawicieli szlachty wybierano te osoby, które nie były przeciwnikami króla. Dodatkowo zmiany wprowadzone ustawą z 1587 r., nadające panującemu szersze uprawnienia do szlachectwa, oddały mu w ręce wygodny mechanizm zarówno do

⁴⁴ R. Tanner, *op. cit.*, s. 196.

⁴⁵ W trakcie rządów Jakuba III na 106 miejsc przeznaczonych dla przedstawicieli stanu duchownego i szlachty jedynie ośmiokrotnie zasiadał w komisji duchowny niebędący biskupem lub przeorem, a jedynie pięciokrotnie przedstawiciel niższej szlachty, zaś arcybiskupi St. Andrews, Glasgow, Aberdeen oraz Dunkeld zajmowali łącznie 34 miejsca na 45 możliwych dla duchownych w komisji między 1467 r. a 1485 r.; *ibidem*.

⁴⁶ Jak miało to miejsce z Jamesem Beatonem, arcybiskupem St. Andrews w trakcie panowania króla Jakuba; *ibidem*.

⁴⁷ T. Innes, *The Scottish Parliament: What it Was, and What it was Not*, „Juridical Review” 1933, vol. 45, no. 1, s. 14.

⁴⁸ R.S. Rait, *The Scottish Parliament...*, s. 234-235.

⁴⁹ *Ibidem*, s. 235. Rait wprost wskazuje na Parlament z 1612 r., kiedy do szlachty został skierowany list królewski z godnymi jego uznania kandydatami spośród duchowieństwa, zaś duchowieństwo otrzymało podobny list w związku z wyborem szlacheckich członków komisji.

uzyskiwania większości na pierwszym etapie głosowania, jak i kreowania wygodnych kandydatów do wyboru w drugim etapie⁵⁰.

Stopniowa marginalizacja pozycji duchowieństwa oraz nieduża siła polityczna mieszczaństwa słabo zurbanizowanej Szkocji może prowadzić do wniosku, że naturalną opozycją względem propozycji królewskich stanie się szlachta. Z taką optyką nie zgadza się R. Rait, który uznał ją za próbę przenoszenia na grunt szkocki angielskich sentymentów parlamentarnych. Jego zdaniem to właśnie przedstawiciele szlachty – którzy często zajmowali ważne stanowiska w zarządzaniu krajem – należeli do najzarliwszych stronników króla, zaś poszczególne propozycje znajdowały apologetów albo krytyków w odniesieniu do interesów, którym bądź to sprzyjały, bądź szkodziły⁵¹.

4. Podporządkowanie Komisji władzy królewskiej za panowania Jakuba VI Stuarta i Karola I Stuarta

Panowanie króla Jakuba VI (1567-1625), który w 1603 r. jako Jakub I wstąpił na tron angielski, stanowiło dalszy etap w uzyskiwaniu przez monarchę kontroli nad Komisją Artykułów, a w konsekwencji nad całym Parlamentem⁵². W tym czasie na przedstawiciele szlachty w Parlamencie zaczęto wybierać osoby o niższej pozycji społecznej, ale posiadające odpowiednie wykształcenie formalne, które umożliwiało im pomoc w organizacji prac Parlamentu⁵³.

Całkowite podporządkowanie Komisji Artykułów królowi nastąpiło na mocy ustawy z 1594 r.⁵⁴ Krótka treść statutu wskazuje, że Komisja składająca się z przedstawicielei każdego stanu w liczbie po czterech reprezentantów miała się spotykać na dwadzieścia dni przed posiedzeniem Parlamentu w celu przyjęcia i omówienia wszelkich petycji oraz projektów aktów prawnych⁵⁵. Jako uzasadnienie takiego rozwiązania podano wcześniejsze problemy wynikające ze zgłaszania szeregu wniosków i projektów, które miały – w ocenie monarchy – nieodpowiedni lub nieformalny charakter⁵⁶.

⁵⁰ W.L. Mathieson, *op. cit.*, s. 55.

⁵¹ R.S. Rait, *The Scottish Parliament...*, s. 226.

⁵² Nie zawsze łatwo było przekonać królowi Parlament do wyboru jego nominatów. Przykładowo w 1593 r. jeden z jego kandydatów został wybrany przewagą jedynie jednego głosu; A.R. MacDonald, *op. cit.*, s. 46.

⁵³ *Ibidem*, s. 45.

⁵⁴ Ustawa zatytułowana *For consideration of articles to be proposed in parliament* z 22 kwietnia 1594 r. (dalej cytowana jako: c. 218 z 1594 r.) oznaczenie według Rejestru *Records of Parliament of Scotland:1594/4/39*, <https://www.rps.ac.uk/trans/1594/4/39> [dostęp 11.11.2019].

⁵⁵ C. 218 z 1594 r.: *Whenever the parliament is appointed and ordained to be proclaimed, a convention shall be appointed of four of every estate to meet 20 days before the parliament to receive all manner of articles and supplications concerning general laws or touching particular parts.*

⁵⁶ C. 218 z 1594 r.: *Our sovereign lord and his estates in this present parliament, having consideration of the great trouble and inconvenience at sundry parliaments through presenting of a confused multitude of doubtful and informal articles and supplications.*

Przyjęte rozwiązanie sprawiało, że jedynie zaaprobowane przez Komisję projekty były przekazywane do procedowania, zaś wnioski „niewłaściwe i frywolne” odrzucano na etapie działania Komisji⁵⁷. Powyższa procedura nie dotyczyła oczywiście projektów ustaw, które stanowiły przejaw aktywności legislacyjnej monarchy⁵⁸. Ustawa nie zawiera przy tym żadnych regulacji wskazujących na sposób wyboru wspomnianych reprezentantów stanów, a fakt, iż mieli oni się zbierać jeszcze przed początkiem obrad parlamentu, musi prowadzić do prostej konstatacji, iż w skład Komisji wchodził wyłącznie nominaci królewscy, co dawało monarche pełną kontrolę nad przebiegiem planowanego zgromadzenia.

Po objęciu tronu angielskiego król był jeszcze mniej otwarty na umożliwienie wolnej debaty na plenum szkockiego Parlamentu, stąd też działania zmierzające do większej kontroli przy wykorzystaniu Komisji Artykułów, zarówno przez wpływ na jej skład, jak i poprzez ograniczenie możliwości debaty parlamentarnej. Omówiona powyżej reforma diecezjalna z 1606 r. sprawiła, że po raz pierwszy od początku szkockiej Reformacji w skład parlamentu wchodziła większa liczba biskupów, co umożliwiło królowi pełną kontrolę nad wyborami pozostałych członków komisji, a lista kandydatów przesłana w liście króla pokrywała się w całości z ostatecznym składem Komisji⁵⁹.

W swoim słynnym wystąpieniu wygłoszonym przed angielskim parlamentem w Whitehall w dniu 31 marca 1607 r. król stwierdził, że może rządzić Szkocją z Londynu za pomocą papieru i pióra lepiej, niż kto inny czyniłby to za pomocą miecza⁶⁰. Wskazywało to na całkowitą zależność instytucji królestwa od woli monarchy, odnosząc się do różnic w procedurach legislacyjnych funkcjonujących w obu królestwach. Król do tego stopnia był dumny z „porządków” zaprowadzonych w Szkocji, iż angielskim parlamentarzystom chwalił się, że wszystkie projekty ustaw skierowane pod obrady szkockiego parlamentu muszą uzyskać jego sankcję przed przekazaniem do procedowania, zaś w przypadku gdyby ktoś w trakcie posiedzenia zgromadzenia podniósł jakąś inną kwestię, to Lord Kanclerz przerwałby mu, wskazując, że żaden projekt tego rodzaju nie został zaaprobowany przez króla⁶¹.

⁵⁷ C. 218 z 1594 r.: *Which articles and supplications shall be delivered to the clerk register and by him presented to the persons of the estates to be considered by them, to the effect that things reasonable and necessary may be formally made and presented in a book to the lords of articles in the parliament time, and all impertinent, frivolous and improper matters rejected, and that no article or supplication wanting a special title or unsubscribed by the presenter shall be read or answered in that convention or parliament following the same.*

⁵⁸ C. 218 z 1594 r.: *It is always provided that his majesty may present such articles as he thinks good concerning himself or the commonwealth of the realm at all times when he thinks expedient.*

⁵⁹ A.R. MacDonald, *op. cit.*, s. 47.

⁶⁰ *This I must say for Scotland, and I may trewly vaunt it: here I sit and governe it with my pen: I write and it is done: and by a clearke of the counsell I governe Scotland now, which others could not doe by the sword;* J.P. Somerville, *King James VI and I. Political Writings*, Cambridge 1994, s. 173.

⁶¹ *For here I must note unto you the difference of the Parliaments in these two kingdomes, for there they must not speak without the Chancellor's leave, and if any man doe propound or utter any seditious or un-comely speeches, he is straight interrupted and silenced by the Chancellor's authoritie. [...] About a twentie dayes or such a time before the Parliament, Proclamation is made throughout the kingdom, to*

Kontrola króla nad Komisją i Parlamentem była w zasadzie całkowita, czemu nie przeszkadzały nieliczne skuteczne przypadki próby oporu, jak w 1621 r., gdy przedstawiciele miast i hrabstw, mimo bycia przedstawicielami króla, nie zgodzili na przyjęcie nowego opodatkowania⁶².

Jego syn, Karol I Stuart w dalszym zakresie umocnił kontrolę władzy królewskiej i faktycznie odsunął stany od możliwości wyboru składu Komisji, bowiem to w jego rękach znajdowało się uprawnienie do wskazania ośmiu przedstawicieli duchowieństwa, którzy następnie wskazywali ośmiu wiernych królowi szlachciców, aby z kolei tych 16 delegatów wskazało na ośmiu mieszczan⁶³. Próby uzyskania podobnego stopnia kontroli nad angielskim parlamentem wydatnie przyczyniły się do ścięcia króla w styczniu 1649 r.

5. Zniesienie Komisji

Burzliwy okres rządów parlamentarnych mający miejsce pomiędzy 1640 r. a 1660 r. doprowadził do daleko idących zmian w zakresie funkcjonowania szkockiego Parlamentu⁶⁴. Protesty, które odbyły się w związku z pracami Komisji Artykułów w 1639 r., były pokłosiem protestów z 1621 r. oraz w 1633 r.⁶⁵ przeciwko przeforsowywaniu agendy królewskiej i braku debaty nad proponowanymi rozwiązaniami prawnymi. Dalsze obrady deputowanych rozwiązane parlamentu w formie zgromadzenia ludowego dały podwaliny pod rewolucyjny parlament z 1640 r.⁶⁶, który protestował przeciwko obecności biskupów i dążył do obalenia kościoła episkopalnego, oraz parlament z 1641 r., który doprowadził do abolicji Komisji Artykułów i zastąpienia jej szeregiem komitetów⁶⁷.

Komisja Artykułów była jednym z organów, który został przywrócony w okresie Restauracji dynastii Stuartów (1660-1689), a sam szkocki Parlament po 1661 r.

deliver into the King's Clarke of Register all Bills to be exhibited that Session before a certain (lay. Then are they brought unto the king, and perused and considered by him, and only such as I allowe of are put into the Chancellor's hand to be propounded to the Parliament. Besides, when they have passed them for lawes, they are presented unto me, and I with my Scepter put into my hand, by the Chancellor, must say: 'I ratifie and approve all things done in this present Parliament.' And if there bee anything that I dislike, they raise it out before. If this may bee called a negative voyce, then I have one, I am sure, in this Parliament; ibidem, s. 174.

⁶² A.R. MacDonald, *op. cit.*, s. 50.

⁶³ J.A. Lovat-Fraser, *op. cit.*, s. 258.

⁶⁴ R.S. Rait, *The Scottish Parliament...*, s. 438.

⁶⁵ Rait wskazuje, że pierwsze protesty dotyczące rosnącej roli Komisji Artykułów oraz jej wpływu na ograniczenie swobody działań Parlamentu pochodzą już z pierwszej połowy XVI w., ale były to protesty o charakterze ambicjonalnym, które rodziły się u tych deputowanych, którzy nie dostąpili zaszczytu zasiadania w Komisji. Pierwsze protesty dotyczące wpływu Komisji na ustrój polityczny królestwa datowane są na rok 1633, choć w dalszym ciągu dotyczyły one raczej konkretnych działań podjętych przez Komisję, niekoniecznie zaś sposobu jej wyboru oraz związania Parlamentu jej decyzjami; *ibidem*, s. 235.

⁶⁶ *Ibidem*, s. 437.

⁶⁷ A.R. MacDonald, *op. cit.*, s. 51.

został sprowadzony do roli, jaką miał przed 1638 r. – co swój symboliczny wymiar znalazło chociażby w ustawodawstwie, które w sposób blankietowy unieważniło wszystkie ustawy przyjęte po 1640 r.

Fakt, iż działania Komisji Artykułów w tym okresie nie były już tak zawołowane, stanowił być może jedną z przyczyn nazywania jej królewskim kneblem oraz wybitnie negatywnej oceny w szkockiej historiografii⁶⁸. Komisja w tym okresie dążyła do rozszerzenia zakresu swoich uprawnień, czego efektem były dążenia do odzyskania przez Parlament władzy sądowniczej, utraconej w 1532 r. na skutek stworzenia Sądu Sesji. Zaowocowało to przyznaniem Komisji w 1661 r. uprawnień jej dawnej towarzyski – komisji sądowniczej, co znalazło odbicie w tytułaturze członków, którzy w schyłkowym okresie jej funkcjonowania znani byli jako *Lords of the Articles and Processes*⁶⁹.

Działalność Komisji stała się przedmiotem skargi (*list of grievance*), jaką szkockie stany skierowały w 1689 r. na ręce przyszłych władców Anglii i Szkocji – Wilhelma III Orańskiego i Marii Stuart. W tym samym roku doszło do ograniczenia wpływu władcy na parlament poprzez pozbawienie urzędników królewskich biernego prawa wyborczego do zasiadania w komisjach parlamentarnych⁷⁰.

Komisja Artykułów po raz drugi i finalny została zniesiona w 1690 r. W ocenie K. Stewarta stanowiło to najistotniejszą zmianę w funkcjonowaniu szkockiego Parlamentu na przestrzeni 300 lat jego istnienia⁷¹. Zastąpił ją system wyspecjalizowanych komisji⁷², które z jednej strony nigdy nie osiągnęły pozycji podobnej do Komisji Artykułów, z drugiej strony zapewniały to, co było pozytywnym aspektem działalności Komisji – organizację prac parlamentarnych⁷³. Nowy system funkcjonował jedynie przez kilkanaście lat, tyle bowiem upłynęło między abolicją Komisji Artykułów a zakończeniem funkcjonowania samoistnej szkockiej legislatury, co stanowiło konsekwencję powstania Parlamentu Zjednoczonego Królestwa składającego się z Izby Gmin i Izby Lordów na mocy traktatu zjednoczeniowego z 1707 r.

⁶⁸ R.S. Rait, *The Scottish Parliament...*, s. 441.

⁶⁹ Więcej o uprawnieniach sądowniczych szkockiego Parlamentu w okresie restauracji dynastii Stuartów; W.B. Gray, *Judicial Proceedings of the Parliaments of Scotland, 1660-1688*, „Juridical Review” 1924, vol. 36, no. 2, s. 135-151.

⁷⁰ R.S. Rait, *Parliamentary Representation in Scotland*, „The Scottish Historical Review” 1915, vol. 12, no. 46, s. 122.

⁷¹ K. Stewart, *The Scottish Parliament, 1690-1702: A Study of Scottish Parliamentary Government (Continued)*, „Juridical Review” 1927, vol. 39, no. 4, s. 415.

⁷² Takich jak Komisja Bezpieczeństwa (*Committee for the Security of Kingdom*), Komisja Handlu (*Committee of Trade*), Komisja Wyborcza (*Committee of Elections*) oraz Komisja Responsów (*Committee for answering the Royal Letter*).

⁷³ K. Stewart, *op. cit.*, s. 417-418.

6. Oceny działalności Komisji

Na łamach jednego ze szkockich przeglądów prawniczych zachowała się opinia pochodząca z wykładu drugiego sędziego Szkocji⁷⁴ Johna Inglisa wygłoszonego przed Stowarzyszeniem Sądowym w 1863 r. Inglis stwierdził w nim, że Komisja Artykułów stanowiła pewien mechanizm proceduralny, którego nadużywanie doprowadziło do znacznego ograniczenia niezależności szkockiego Parlamentu⁷⁵. Wskazał ponadto, że Komisja – której początków należy szukać dużo wcześniej – została stworzona jako rozwiązanie mające zapewnić sprawność procedowania, nie zaś jako mechanizm kontrolowania legislatywy przez władzę królewską. Jednocześnie Inglis zauważa, że wykorzystanie komisji jako „narzędzia opresji i tyranii” nie leżało w samej naturze uprawnień Komisji, a w sposobie wybierania jej członków: bowiem jeżeli wybierani byłiby oni przez Parlament, a jej skład stanowiłby uczciwą reprezentację wszystkich stanów, to Komisja mogłaby z powodzeniem pełnić swoją rolę. Inglis na zakończenie wskazał, że choć ustawy mogły zostać zablokowane przez zastosowanie w wyniku braku otrzymania sankcji królewskiej po przeprowadzeniu całego procesu legislacyjnego, to jednak możliwość zduszenia w zarodku dyskusji na tematy niewygodne dla monarchy była zawsze bardziej pożądana niż konieczność skorzystania z prawa *veta*⁷⁶.

Do konsekwentnych krytyków instytucji należy bez wątpienia Robert S. Rait, który uważał ją za czynnik destabilizujący pracę i deprecjonujący znaczenie szkockiego parlamentu⁷⁷. Tę krytyczną ocenę podziela Roland Tanner, choć zaznacza, że jest ona szczególnie uzasadniona w kontekście panowania Jakuba VI oraz okresu Restauracji, co zaważyć miało na całościowej ocenie tego organu⁷⁸.

Większość badaczy zwraca uwagę na sprawność obradowania parlamentu, co miało być zasługą prac Komisji. Robert Kerr Hannay uważa, że ortodoksyjny pogląd o złowrogim charakterze Komisji Artykułów wymaga ponownego rozważenia, bowiem działanie Komisji chroniło parlament przez zbyt długimi obradami, co było trudne dla parlamentarzystów zjeżdżających do Edynburga z odległych części kraju⁷⁹.

Charles Howden w Komisji postrzega forum dla dyskusji nad projektami ustaw, dzięki któremu rola zgromadzenia stanowego sprowadzała się do ratyfikacji zapadłych już decyzji⁸⁰.

⁷⁴ W ten sposób określa się sędziego zajmującego stanowisko określane jako *Lord Justice-Clerk*. Sędzia ten ma wyjątkowo interesującą pozycję ustrojową, albowiem z urzędu jest zastępcą dwóch najwyższych sędziów Szkocji – Lorda-Prezydenta Sądu Sesji (najwyższego sądu cywilnego) oraz Lorda-Generała Sądu Wysokiego Justycjariusza.

⁷⁵ „Scottish Law Magazine and Sheriff Court Reporter” 1863, no. 2, s. 46.

⁷⁶ *Ibidem*, s. 47.

⁷⁷ W szczególności rozdział V w: R.S. Rait, *Parliament of Scotland...*

⁷⁸ R. Tanner, *op. cit.*, s. 189.

⁷⁹ R.K. Hannay, *On 'Parliament' and 'General Council'*, „The Scottish Historical Review” 1921, vol. 18, no. 71, s. 165.

⁸⁰ Ch. Howden, *Notes on the History of the Scottish Constitution*, „Juridical Review” 1899, vol. 11, no 2, s. 211-212.

W podobny sposób widzi ten organ Thomas Innes, który porównał funkcjonowanie Komisji do roli, jaką w procesie legislacyjnym posiadało Prezydium Związku Radzieckiego względem sowieckiego Parlamentu, który spotykał się na krótkich, dziesięciodniowych corocznych sesjach oraz nie posiadał wpływu na sprawy, które będą przedmiotem głosowań na plenum⁸¹.

W ocenie Roberta Howarda Lorda w okresie między drugą połową XIV a XVII w. Komisja Artykułów niemal zastąpiła szkocki parlament, decydując o tym, jakie ustawy i podatki będą przedmiotem obrad⁸². Na usprawienie działania prac zwracał uwagę również Alan MacDonald⁸³.

Zakończenie

Trzystuletnia historia Komisji Artykułów, splatając się z okresem panowania dynastii Stuartów, symbolizuje dążenia władzy królewskiej do wpływu na kształt tworzonego w Szkocji prawa. Egalitarny charakter składu Komisji został wypaczony przez procedurę wyboru, która dawała królowi znaczący wpływ na ostateczny kształt Komisji, zaś usprawienie prac parlamentu odbyło się kosztem jego głosu.

Cytowane powyżej przemówienie Jakuba VI pokazuje poziom uzyskanej hegemonii władzy królewskiej nad legislatywą, ale jest również zwiastunem tragicznych konsekwencji, jakie czekają panującego dążącego do uzyskania władzy absolutnej.

Różnorodność ocen działalności Komisji w sposób dobitny pokazuje, jak trudno jest oddzielić abstrakcyjną analizę użyteczności mechanizmu prawnego od oceny sposobu jego wykorzystania. Nie ulega jednak wątpliwości, że Komisja i jej wyjątkowa pozycja w strukturze organów państwowych stanowi jedną z unikalnych cech królestwa Szkocji sprzed okresu unii realnej z Królestwem Anglii.

Bibliografia

- Campbell R., *On Land Tenure in Scotland and England*, „Law Quarterly Review” 1885, vol. 1, no 4.
- Dalrymple D., *Annals of Scotland from Accession of Malcolm III to the Accession of the House of Stewart*, t. 2, Edinburgh 1819.
- Gray W.B., *Judicial Proceedings of the Parliaments of Scotland, 1660-1688*, „Juridical Review” 1924, vol. 36, no. 2.
- Hannay R.K., *On ‘Parliament’ and ‘General Council’*, „The Scottish Historical Review” 1921, vol. 18, no 71.

⁸¹ T. Innes, *The Scottish Parliament: What it Was...*, s. 15.

⁸² R.H. Lord, *The Parliaments of the Middle Ages and the Early Modern Period*, „The Catholic Historical Review” 1930, vol. 16, no. 2, s. 139.

⁸³ A.R. MacDonald, *op. cit.*, s. 43.

- Howden C.R., *Notes on the History of the Scottish Constitution*, „Juridical Review” 1899, vol. 11, no 2.
- Innes T., *The Scottish Parliament; Its Symbolism and Its Ceremonial*, „Juridical Review” 1932, vol. 44, no 2.
- Innes T., *The Scottish Parliament: What it Was, and What it was Not*, „Juridical Review” 1933, vol. 45, no 1.
- Lord R.H., *The Parliaments of the Middle Ages and the Early Modern Period*, „The Catholic Historical Review” 1930, vol. 16, no 2.
- Lorimer J.C., *History of the Court of Session*, „Journal of Jurisprudence” 1872, vol. 16, no 185.
- Lovat-Fraser J.A., *Constitutional Position of the Scottish Monarch Prior to the Union*, „Law Quarterly Review” 1901, vol. 17, no 3.
- MacDonald A.R., *Deliberative Processes in Parliament c. 1567-1639: Multicameralism and the Lords of the Articles*, „The Scottish Historical Review” 2002, vol. 81, no 211.
- Mathieson W.L., *The Scottish Parliament, 1560-1707*, „The Scottish Historical Review” 1906, vol. 4, no 13.
- Rait R.S., *Parliament of Scotland*, Glasgow 1924.
- Rait R.S., *Parliamentary Representation in Scotland*, „The Scottish Historical Review” 1915, vol. 12, no 46.
- Rait R.S., *Parliamentary Representation in Scotland: V. The Lords of the Articles*, „The Scottish Historical Review” 1915, vol. 13, no 49.
- Rait R.S., *The Scottish Parliament before the Union of the Crowns*, „The English Historical Review” 1900, vol. 15, no 58.
- Somerville J.P., *King James VI and I. Political Writings*, Cambridge 1994.
- Stewart K., *The Scottish Parliament, 1690-1702: A Study of Scottish Parliamentary Government (Continued)*, „Juridical Review” 1927, vol. 39, no 4.
- Tanner R., *The Lords of the Articles before 1540: A Reassessment*, „The Scottish Historical Review” 2000, vol. 79, no 208.
- „Scottish Law Magazine and Sheriff Court Reporter” 1863, no 2.

